

Allame Tabataba'i, Tefsir El-Mizan, sura Mearidž (سورة المعارج)

Mekka - 44 ajeta

Sa perzijskog preveo: Ertan Basarik

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

1 سَأَلَ سَأَلٌ بِعَذَابٍ وَقَعِ 2 لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ 3 مَنِ اللَّهُ ذِي الْمَعَارِجِ 4 تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ
خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ 5 فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا 6 إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا 7 وَنَرَاهُ قَرِيبًا 8 يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ 9 وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ 10
وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا 11 يُبْصِرُونَهُمْ يَوْمَ الْمُجْرِمِ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِنِذٍ بِبَنِيهِ 12 وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ 13 وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ 14
وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ 15 كَلَّا إِنَّهَا لَأَطَى 16 نَزَاعَةٌ لِلشُّوَى 17 تَدْعُو مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى 18 وَجَمَعَ فَأَوْعَى

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog.

1. Neko od kafira zatražio je kaznu koja će se sigurno izvršiti,
2. a nevjernici za nju nemaju odbrane
3. od Allaha Gospodara ljestvi uspinjanja,
4. k Njemu se penju meleki i Ruh u danu koji pedeset hiljada godina traje,
5. zato se strpi, strpljenjem lijepim,
6. Oni ga vide dalekim,
7. a Mi ga vidimo bliskim,
8. onoga Dana kada nebo bude kao rastopljeni bakar,
9. a brda kao vuna češljana,
10. kada bližnji neće bližnjega ništa pitati,
11. gledat će ih. Grešnik bi jedva dočekao da se od patnje toga Dana iskupi sinovima svojim,
12. i saputnikom svojim, i bratom svojim,
13. i porodicom koji su ga svojim smatrali,
14. i svima ostalima na Zemlji, samo da se izbavi.
15. Nikada! Ona će buktinja sama biti
16. koja će udove čupati,
17. zvat će onoga ko je glavu okretao i izbjegavao
18. i zgrtao i skrivao.

Objašnjenje ajeta

Iz stila ajeta proizlazi da oni imaju namjeru opisati Sudnji dan i kazne koje su za taj dan spremljene za nevjernike. Od samog početka sure govori se o kazni. Počinje se s pitanjem nekoga ko je pitao o Božijoj kazni koja očekuje nevjernike, čime se ukazuje da će ta kazna doći i da je nikakva prepreka ne može zaustaviti. Također, ukazuje se na to da je riječ o bliskoj kazni, a ne dalekoj, kako to nevjernici umišljaju. Zatim se opisuju pripremljene kazne, iz kojih se isključuju vjernici koji su obavljali svoje duhovne i praktične obaveze.

Ovaj stil sličan je mekanskom stilu sura. Ima komentatora od kojih se prenosi pretpostavka kako je ajet (وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ) medinski, a to potvrđuju i racionalna mjerila, jer izraz حَقٌّ مَعْلُومٌ aludira na zekat, koji je propisan u Medini, nakon hidžre. Prihvatimo li da je ovaj ajet medinski, neizbježno ćemo morati prihvatiti činjenicu da na taj način ima četrnaest ajeta koje bismo smatrali izuzetkom, tj. da su medinski zato što imaju isti

stil i u međusobnoj su povezanosti. Skupina spomenutih ajeta počinje riječima *إِلَّا الْمُصَلِّينَ*, a završava se ajetom *أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ*.

Činjenica da bi ovi ajeti bili medinski, nakon njihovog izuzeća, iziskuje da i ono od čega je izuzeto (a to su u najmanju ruku tri ajeta koji počinju od: *إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا*, a završavaju ajetom *وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا*) smatramo medinskim. Ajet: *فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ*, sasvim je jasno odvojen od ajeta koji mu prethode, a spomenuti ajeti pa sve do kraja sure imaju jednak stil, te bismo morali reći da su i ti ajeti medinski.

Ovo je gledajući sa aspekta stila. Međutim, sa aspekta sadržaja, ovi ajeti u velikoj mjeri se slažu sa stanjem munafika koji su bili okružili Poslanika s lijeva i s desna. Vodi se riječ o onima koji: *عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشَّمَالِ عَزِينَ*, *z desna i s lijeva se razilaze*, što odgovara stanju ljudi koji odbijaju neke od zakona Božijih, posebno u ajetima: *عَلَىٰ أَنْ يُبَدَّلَ*, *أَيُطَمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ*, i *خَيْرًا مِنْهُمْ...*, a koje ćemo kasnije objasniti i reći da više odgovaraju munaficima negoli nevjernicima. Također, jasno nam je da se dvoličnjaštvo pojavilo u Medini, a ne u Mekki. Možda se neko pita zašto je u tom slučaju za munafike rečeno *الذِينَ كَفَرُوا*. Odgovor je da je sličan ovom izrazu upotrijebljen i izraz u suri *Tevbe* i nekim drugim surama, jer stvarnost munafika jeste kufr.

Ako zanemarimo i ovu činjenicu, komentatori spominju rivajet da je dotična sura objavljena u vezi sa čovjekom koji je rekao: “Bože, ako je ovo zbilja istina od Tebe, Ti pusti na nas kamenje s neba kao kišu ili nam pošalji patnju nesnosnu!”¹ Ajet smo prokomentirali u suri u kojoj se nalazi i rekli da je stil toga ajeta, kao i ajeta koji slijede, medinski, a ne mekanski. Međutim, od Imama Sadika, a.s., prenosi se da je rekao: “Pod riječima *حَقٌّ مَّعْلُومٌ* u časnom ajetu misli se na konkretni dio koji čovjek izdvoji iz svoga imetka u ime sadake, a nije riječ o obaveznom zekatu.”

Na kraju, ne može se slaganje komentatora uzeti za mjerilo da je ova sura objavljena u Mekki, a činjenica je da se oni u tom mišljenju ne slažu i da ima različitih stavova. Također se ne mora obazirati na riječi Ibn Abbasa² koji kaže da je ova sura objavljena nakon sure *El-Hakka*.

1سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ

1. Neko od kafira zatražio je kaznu koja će se sigurno desiti,

Riječ *سؤال* ima značenje traženja i učenja dove, te je zbog toga postao prelazan s harfom *ب* kao u ajetu: *يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ أَمِينٍ* – *U njemu će tražiti voće koje žele u stanju sigurnosti*.³ Neki su rekli⁴ da glagol *سأل* u ovom ajetu ima značenje obraćanja pažnje, brige, zbog čega je sa harfom *ب* postao prelazan, pa dobija značenje “zatražio je i obratio veliku pažnju na kaznu koja će se desiti”. Drugi kažu da je harf *ب* ovdje višak i da mu je jedina uloga potvrđivanje. Međutim, sve ove mogućnosti vraćaju se na jedno te isto značenje – traženje kazne od Boga putem nevjerstva i pobune. Ima onih koji kažu⁵ da harf *ب* u ovom ajetu ima značenje *od*, kao što ima

¹ *El-Enfal*, 32.

² *Ruhul-me’ani*, tom XXIX, str. 55, preneseno iz *Madžme’ul-bejana*.

³ *Ed-Duhan*, 55.

⁴ *Ruhul-me’ani*, tom XXIX, str. 55.

⁵ *Ibid*.

to značenje u 59. ajetu sure *Furkan*: Pitaj (od) Njega jer On je obaviješten, فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا. Ovo objašnjenje nije tačno jer ni u suri *Furkan* nema značenje *od*, a pored toga i stil ajeta koji poslije dolaze, posebno فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا, ne poklapa se sa سؤال u značenju upita i traženja obavijesti.

Dakle, časni ajet govori nam o kazni koju traže neki nevjernici, a ne govori o traženju izvještaja o njoj. Tražena kazna na određeni način izražava preziran odgovor na Poslanikov poziv, a riječ واقع kao i sintagma ليس له دافع imaju značenje da je neko od kafira zatražio kaznu od Boga koja je posebna za kafire i koja će ih brzo zadesiti, sigurno će im se dogoditi i od nje nema spasa, ili drugim riječima, bilo da traže ili ne, kazna će se dogoditi. Upravo riječ واقع u ajetu istovremeno je i odgovor na ono što je traženo i ponižavajući odgovor.

2 لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ

2. za nevjernike; za nju nema odbrane

Genitivna veza للكافرين kao i sintagma ليس له دافع odnose se na sintagmu عذاب واقع, čiji su atribut. Već ranije ukazali smo na značenje ajeta i rekli smo da je ovaj ajet odgovor na ono što je tražio taj kafir, a ujedno je i njegovo poniženje.

3 مَنَ اللَّهُ ذِي الْمَعَارِجِ

3. od Allaha Gospodara ljestvi uspinjanja,

Genitivna veza من الله odnosi se na riječ دافع, što bi značilo: Taj što traži nema odbijanja ili odbranu od Boga, jer ovo je jasno značenje da ukoliko bi taj što traži imao odbranu od spomenute kazne, mogla bi biti samo od Boga. Svakako postoji mogućnost da se odnosi na riječ عذاب, što bi značilo: Kazna od Boga Koji ima stepenike uzdizanja. Riječ معارج množina je od riječi معراج, a komentatori je objašnjavaju kao sredstvo uzdizanja, tj. stube značenja i položaje melekuta koje meleki koriste prilikom vraćanja Bogu Uzvišenom.⁶ U sljedećem ajetu: تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ: riječ معارج komentira se upravo u ovom značenju, što znači da Allah ima stube od melekuta i razine od manjih ka većim, a od kojih je svaka sljedeća razina časnija i vrednija. Meleki i Ruh, svako prema svojoj bliskosti sa Bogom, penju se Njemu na onoj razini na kojoj se nalaze. Što se tiče razina, to su zbilje iz svijeta melekuta, a nisu poput naših dunjalučkih, imaginarnih i relativnih.

Neki komentatori rekli su⁷ da mearidž ima značenje stepena po kojem se istinita uvjerenja i dobra djela, na temelju različitih vrijednosti, penju na te razine, kao što je Uzvišeni Allah rekao: *Istinska vjerovanja (koja su čista Božija bića) penju se ka Njemu, a dobra djela im pomažu u penjanju.*⁸ Također je rekao: *Ne stižu do Boga meso i krv vaših kurbanda, već bogobojažnost vaša ide do Njega.*⁹

⁶ Fahru Razi: *Et-Tefsirul-kebir*, tom XXX, str. 122.

⁷ *Ruhul-me'ani*, tom XXIX, str. 56.

⁸ *Fatir*, 10.

⁹ *El-Hadž*, 37.

Neki kažu¹⁰ da mearidž predstavlja položaje bliskosti do kojih se vjernici uzdižu svojim vjerovanjem i dobrim djelima, kao što je Allah, dž.š., rekao: *Oni su stepeni kod Allaha, Allah vidi ono što oni rade.*¹¹ Također je rekao: *Za njih kod Gospodara njihovog imaju stepeni, oprost i plemenita opskrba.*¹² Uz to: *Bog ima visoke stepene i vlasnik je arša.*¹³

Međutim, istina je da se posljednje dvije opcije vraćaju na prvu, a spomenuti stepeni, kao što smo već rekli, vanjske su realnosti – nisu poput dunjalučkih položaja koji predstavljaju čistu imaginaciju i relativnost.

4 تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ

4. k Njemu se penju meleki i Ruh u danu koji pedeset hiljada godina traje,

Pod danom koji traje pedeset hiljada godina, kako to proizlazi iz konteksta ajeta, misli se na Sudnji dan, a trajanje koje je spomenuto, kako su to rekli,¹⁴ znači da kad bi se usporedilo trajanje Sudnjega dana s mjerom vremena koje se računa na Dunjaluku, Sudnji dan bi trajao pedeset hiljada godina (a ne u smislu da će se dešavati ciklusi kretanja Sunca i Mjeseca). Penjanje meleka i Ruha prema Bogu toga dana njihov je povratak Allahu kada se cio svijet bude Njemu vraćao, jer Sudnji dan je Dan kada će nestati uzroci i posredstva. Bit će uzdignute veze između pojava i njihovih uzroka, a meleki, zaduženi za održavanje dešavanja u stvorenom, u trenutku kada, Božijom naredbom, bude prekinuta uzročna veza između uzroka i posljedice i sve se bude Njemu vratilo, oni će se također vratiti i uzdizati se do svojih stepena. Svi će se meleki okupiti oko arša Božijega i stati u red, kao što je rečeno: *I vidjet ćeš meleke kako prijesto okružuju, veličajući i hvaleći Gospodara svoga.*¹⁵ *Dan kada Ruh i meleki stanu u red.*¹⁶

Iz vanjske forme ajeta proizlazi da se pod Ruhom misli na Ruh koji Allah naziva Svojim emrom: *Reci Ruh je Moj emr,*¹⁷ što znači da to nisu meleki, kao što iz spoljašnjosti ajeta postaje jasna razlika: *On šalje meleke s Ruhom po naredbi Svojoj.*¹⁸ Dakle, ne treba se obazirati na riječi nekih komentatora¹⁹ koji su rekli da je Ruh Džibril, bez obzira što se Ruh u ajetima: *Spustio ga je Ruhul-Emin na srce tvoje,*²⁰ i: *Reci: Spustio ga je Ruhul-Kudus od Gosodara tvoga,*²¹ odnosi na Džibrila. U prvom ajetu Ruh je ograničen odrednicom Emin, a u drugom odrednicom Kudus, a uopćeno se razlikuje od ograničenog.

5 فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا

5. zato se strpi, strpljenjem lijepim,

Poslaniku je bilo teško slušati riječi nevjernika kada, na temelju oholosti i provjeravanja Poslanikove snage, traže kaznu, koja će se sigurno dogoditi. Stoga u ovom ajetu stiže naredba Poslaniku da se strpi lijepim strpljenjem u kojem se neće vidjeti nestrpljenje ili žalba,

¹⁰ *Ruhul-me'ani*, tom XXIX, str. 56.

¹¹ *Ali-Imran*, 163.

¹² *El-Enfal*, 4.

¹³ *Mu'min*, 15.

¹⁴ *Ruhul-me'ani*, tom XXIX, str. 57.

¹⁵ *Ez-Zumer*, 75.

¹⁶ *En-Nebe'*, 38.

¹⁷ *El-Isra*, 85.

¹⁸ *En-Nahl*, 2.

¹⁹ *Ruhul-me'ani*, tom XXIX, str. 56.

²⁰ *Eš-Šuara*, 192.

²¹ *En-Nahl*, 102.

a već u sljedećem ajetu navodi se razlog ovom naređenju – dan u kojem će ih zadesiti kazna je blizu.

6 إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا 7 وَتَرَاهُ قَرِيبًا

6. Oni ga vide dalekim, 7. a Mi ga vidimo bliskim,

Dvije sintagme: *vide ga* i *vidimo ga* vraćaju se na kaznu ili na Sudnji dan i kaznu koja će biti toga Dana. Potvrda ove mogućnosti je sljedeći ajet u kojem se kaže: *Onoga Dana kada nebo bude kao rastopljeno željezo.*²²

Riječ رؤيت – vidjeti ga svjedoči da je blizu dan ili kazna kao i uvjerenje u to, što predstavlja jednu vrstu metaforične slike. To što kafiri kaznu Sudnjega dana vide i vjeruju da je daleko samo je naslućivanje; smatraju nemogućim da će se to dogoditi. Oni ne vjeruju u proživljenje, pa ga smatraju dalekim događajem. Onaj koji vjeruje u proživljenje nikada neće zatražiti da bude kažnjen nakon proživljenja, a ako i zatraži, to je čisto brbljanje. Gledanje Božije predstavlja Njegovo znanje o tome da je Sudnji dan istiniti događaj, a ono što se treba dogoditi je blizu.

U ovim dvama ajetima obrazložen je razlog Božije naredbe Poslaniku da bude strpljiv i lijepog strpljenja. Trpljenje uznemiravanja, sabur prema teškoćama, strpljenje sazdano na uvjerenju da je spas blizu i stalna svijest o tome dovode do toga da će nevolje i teškoće biti lahke. Na kraju, ono što je rečeno u ajetu svodi se na značenje:

Strpi se na njihovu oholost koja ih je ohrabrila, te su zatražili kaznu i nemoj se žaliti ili biti nestrpljiv. Mi znamo da je kazna blizu, za razliku od njih koji je smatraju dalekom, a znamo i da je kazna definitivna, stvarna.

8 يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ

8. onoga Dana kada nebo bude kao rastopljeni bakar,

Riječ مهل znači rastopljeni metal, bakar, zlato i sl. Neki su rekli²³ da je to talog od maslinova ulja, a drugi²⁴ da je katran lošeg kvaliteta. Riječ يوم – kako se iz konteksta da razumjeti – prilog je vezan za riječ واقع.

9 وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ

9. a brda kao vuna češljana,

Riječ عهن znači vuna, a ovdje se vjerovatno misli na češljanu vunu, kao što je u ajetu: *I kada budu brda kao šarena češljana vuna.*²⁵ Neki su rekli²⁶ da عهن znači crvena vuna, drugi²⁷ da

²² Ukoliko bi se zamjenice vraćale na *dan*, to bi značilo: Oni taj dan vide dalekim, a Mi ga vidimo bliskim, dan kada će nebo kao rastopljeno željezo biti. Ovo značenje i nije baš najbolje nasuprot tome kada se zamjenica vrati na kaznu. U tom slučaju ajeti imaju značenje: Oni kaznu vide dalekom, a mi bliskom onog dana kada nebo bude poput željeza rastopljenog. (prevodilac s ar. na per.)

²³ *Tefsir Kaššaf*, tom IV, str. 609.

²⁴ Fahru Razi: *Tefsir Kebir*, tom XXX, str. 125.

²⁵ *El-Kari'a*, 5.

²⁶ *Tefsir Kaššaf*, tom IV, str. 609.

znači šarena vuna, jer su neka brda šarena, neka su bijela, neka crvena, a neki, na osnovu Božijih riječi u suri *Fatir*, kažu da je crna (غرايبب سود).

10وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا

10. kada bližnji neće bližnjega ništa pitati,

Riječ حميم označava bližnji rod na čije je stanje čovjek obraćao pažnju i bilo mu je bitno da zna kakvo je. Ovaj ajet ukazuje na težinu Sudnjega dana, koja će biti takva da će svaki čovjek biti zabavljen svojom brigom, te će u potpunosti zaboraviti i na svoj bliski rod, tako da rođak neće pitati za svoga rođaka.

11يُبْصِرُونَهُمْ

11. gledat će ih,

Zamjenica množine trećega lica u glagolu يبصرون i zamjenica هم odnose se na bliske rođake. Možda neko može prigovoriti da riječ rođaci nije u množini, tj. nije rečeno احماء, već حميم, pa da bi se zamjenica množine odnosila na "njega". Odgovaram da je to tačno.

Međutim, kontekst nam to daje do znanja, a infinitiv تبصير, od kojeg je izveden glagol يبصر znači pokazati i jasnoća, tako da bi rečenica imala značenje da rođak, bez obzira koga mu pokazali, neće čak ni za bližnjeg pitati jer će se zabaviti svojim halom. Početak ovog ajeta je umetnuta rečenica, a ona ima ulogu odgovora na skriveno pitanje iza ajeta: *Kada bližnji neće bližnjega ništa pitati*. Skriveno pitanje je: Zar će čovjek toga dana uopće vidjeti svoju rodbinu? Na početku ovog ajeta daje se odgovor: gledat će je. Moguće je da je ova rečenica atribut uz حميم, pa bi u tom slučaju značenje bilo: Nijedan rođak neće pitati za stanje rođaka koji će mu biti pokazani.

Jedan od komentara koji nikako ne odgovara ovom ajetu riječi su komentatora²⁸ koji kažu da početak ajeta znači da će meleki pokazati nevjernike, ili pak tvrdnja nekih²⁹ da to znači da će vjernici pokazivati svoje neprijatelje iz redova nevjernika koji će biti izloženi džehennemskim patnjama, a vjernici će ih tada zadirkivati, ili kako neki kažu³⁰ da će sljedbenici zalutalih pokazati svoje vođe. Sve su ovo neispravne tvrdnje za koje se nemaju argumenti.

يَوْمَ الْمُجْرِمِ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ 12 وَصَاحِبِيَّتِهِ وَأَخِيهِ 13 وَقَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ 14 وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ

Grešnik bi jedva dočeka da se od patnje toga Dana iskupi sinovima svojim, 12. i saputnikom svojim, i bratom svojim, 13. i porodicom koja ga je svojim smatrala, 14. i svima ostalima na Zemlji - samo da se izbavi.

U *Madžme'ul-bejanu* rečeno je da se infinitiv مودة, od kojeg je izveden glagol يود, koristi i u značenju želje i u značenju ljubavi. Kaže se i ووددت الشيء, što znači: želim neku stvar, a isto ovo

²⁷ Ibid.

²⁸ *Madžme'ul-bejan*, tom X, str. 355.

²⁹ Ibid.

³⁰ *Tefsir Kurtubi*, tom XVIII, str. 355.

u drugom kontekstu može značiti: volim neku stvar. Nekada su istovremeno oba značenja aktuelna.³¹ Moguće je, također, da značenje želje bude podrazumijevano u značenju voljenja. Znači, ako se nešto voli, a ne može se ostvariti, u isto vrijeme znači da se to i želi.

Kaže se da se riječ *يفتدي*, čiji je infinitiv *إفْتَدَاء*, odnosi na situaciju u kojoj je život doveden u opasnost. Da bi se čovjek spasio, nešto žrtvuje. Riječ *فصيلة* upotrebljava se da se označi rod ili klan koji se izdvojio iz jednog plemena, a koje potječe od istog čovjeka, tvrdeći da ima svoga djeda.³² Neki kažu da ova riječ znači blisku familiju koja je odvojena od jednog plemena, poput bliskih amidža. Stil ajeta aludira na opoziciju i napredovanje kada je u pitanju ajet: *...kada bližnji neće bližnjega ništa pitati*, što nam na kraju daje značenje da će zločinac imati tako tešku kaznu da ne samo da neće imati vremena i da ga neće interesirati stanje rodbine, već će poželjeti da mu se pruži prilika da žrtvuje najbližu rodbinu i najvoljenije i najdraže, poput djece, braće, roda, pa da žrtvuje i čitav svijet, samo da bi se kazna od njega udaljila. Jasno je da onome koji je spreman zbog žestine kazne žrtvovati najbliže da bi sebe spasio nije ni na kraj pameti da pita za stanje rodbine. Značenje ajeta je sljedeće: Želio bi grešnik, bez obzira da li je kafir ili vjernik, da može žrtvovati u svoje ime kako bi se spasio kazne. Ova je rečenica umjesto objekta šta bi volio. Žrtvovao bi djecu koju od svih ostalih najviše voli, zatim svoga prijatelja s kojim je bio stalno blizak i volio ga, pa ga je nekada čak stavljao ispred oca i majke, žrtvovao bi brata svoga koji mu je bio potpora i bliski rod svoj koji ga je držao za svoga člana i sve ljude na svijetu bi žrtvovao da bi se spasio kazne.

15. كَلَّا إِنَّهَا لَأَطَىٰ 16. نَزَاعَةٌ لِّلشُّوٰى 17. تَدْعُو مِّنَ الْأَبْرَ وَتَوَلَّىٰ 18. وَجَمَعَ فَأُوَعَىٰ

15. Nikada! Ona će buktinja sama biti 16. koja će udove čupati, 17. zvat će onoga ko je glavu okretao i izbjegavao 18. i zgrtao i skrivao.

Prema riječima Ragiba Isfahanija, riječ *كلا* ukazuje na odbijanje i neprihvatanje, a zamjenica *إنها* odnosi se na Džehennem ili na vatru. Vatra je nazvana *لظى* zato što iznutra peče i sagorijeva i čini plamtećim. Riječ *نزاعة* hiperbola je od *نزع* – čupati, a riječ *شوي* označava ekstremitete poput ruku i nogu. Kada se kaže *اشواه و رماه*, to znači da ga je bacio i polomio mu i ruke i noge (smrvio ga).³³

Riječ *ايعاء* infinitiv je od *اوعى*, a kada se upotrebljava u vezi sa imetkom, znači čuvati ga u nekoj posudi.

Dakle, rekavši *كلا* negirao je i odbio mogućnost iskupljenja od spremljene kazne. U objašnjenju zbog čega je nemoguće i zašto se odbija iskupljenje rečeno je da je vatra plamen razbuktalí koji iznutra prži i sagorijeva udove, a dužnost vatre je da zove grešnike da bi ih mučila; otkupljenje je ne može od njih otjerati, bez obzira šta bilo ponuđeno. Iz sintagme *إنها لظى* razumijemo da je Džehennem razbuktala vatra, što joj je atribut koji ne prestaje, te je nemoguće da se ugasi, a riječima *نزاعة للشوي* ukazuje se na njen drugi atribut – spaljivanje njihovih udova, a ko god da je u vatri, ona će nad njim imati svoje učinke.

تَدْعُو مِّنَ الْأَبْرَ وَتَوَلَّىٰ وَجَمَعَ فَأُوَعَىٰ Džehenemska vatra tražit će one koji su na Božiji poziv da postanu vjernici i da čine ibadet okrenuli svoja leđa, a umjesto toga su sakupljali imetak i

³¹ *Madžme'ul-bejan*, tom X, str. 355.

³² *Ibid.*

³³ *Mufredate-Ragib*, poglavlje *شوي*

čuvali ga u trezorima, a nisu ga dijelili na Putu Božijem ili dijelili onima koji su prosili od njih, a kojima je trebalo. Ovo značenje slaže se sa ajetima koji slijede, a u kojima se izuzimaju oni što su obavljali namaz i u čijem je imetku bio odvojen dio za siromahe.

O rivajetima

U *Madžme'ul-bejanu* kaže da je Sejjid Ebu Ahmed prenio od Hakima Ebul-Kasima Haskanija od Dža'fer ibn Muhammeda Es-Sadika, a.s., a on od svoga oca da je rekao: "Nakon što je Poslanik objavio i obznanio da je Ali, a.s., njegov nasljednik kao halifa i to dao do znanjima riječima: من كنت مولاه فهذا علي مولاه – *Kome sam god ja bio mewla, pa ovaj Ali mu je mewla*, ta se vijest proširila po arapskim gradovima, pa je stigla i do Nu'man ibn Haris Fahrija. On se zbog toga uputio prema Poslaniku, te mu je, došavši pred njega, rekao: 'Naredio si nam da priznamo da nema boga osim Allaha, da tebe prihvatimo za poslanika Božijeg, naredio si da ratujemo, da hadždž obavljamo, da postimo i zekat dajemo i da obavljamo namaz, sve smo prihvatili. Zar nisi sa svim tim bio zadovoljan, već si ovo dijete³⁴ ostavio za halifu i rekao za njega: *Kome sam ja mewla, pa i Ali mu je mewla*. Reci mi da znam je li to tvoja želja ili je od Boga?' Poslanik, s.a.v.a., reče mu: 'Tako mi Onog Boga osim Koga nema drugog, ovo je naređenje od Boga!' Nu'man se pošao vratiti, a govorio je: 'Bože, ako je ovo istina, pa spusti kamen s neba na mene.' Samo što je završio riječi, Allah, dž.š., poslao mu je kamen s neba i na mjestu ga ubio i objavio prvi ajet ove sure."³⁵

Autor: Drugim lancem prenosilaca hadis sličan ovome prenose i šiije. Neki od alima ne prihvataju ovaj hadis smatrajući ga lažnim. Sura *Me'aridž* objavljena je u Mekki, no cijenjeni čitalac primijetio je da smo rekli kako je diskutabilno da je ova sura mekanska.

U *Durrul-mensuru* Farjabi, Abdi ibn Hamid, Nesai, Ibn Ebi-Hatim, Hakim (on hadis smatra sahihom) i Ibn Mirdevejh prenose od Ibn Abbasa da je u tefsiru ajeta سأل سائل rekao: "Taj što je tražio kaznu bio je Nadr ibn Haris koji je kazao: 'Bože, ako je upravo ovo istina koja je došla od Tebe, spusti kamenje na nas s neba.'"³⁶

U istoj knjizi Ibn Ebi Hatim prenosi od Sude da je u tefsiru ovog ajeta rekao da je ovaj ajet objavljen u Mekki i spominje Nadr Ibn Harisa koji je rekao: "Bože, ako je upravo ovo istina koja je došla od Tebe...", kazna ga je stigla u Bici na Bedru.³⁷

Autor: Isti sadržaj prenosi se i iz drugih izvora, a u nekim³⁸ se kaže da je onaj koji je tražio kaznu Haris ibn Alkame koji je bio iz Abdud-Dara. U nekim stoji³⁹ da je kaznu zatražio, i to u Bici na Bedru, Ebu Džehl ibn Hišam. Iz ovog hadisa proizlazi da je sura *Mearidž* objavljena u Medini, što je u suprotnosti s onim hadisom koji nam kaže da je objavljena u Mekki. U svakom slučaju, sura je objavljena nakon traženja kazne, tj. neko je zatražio: "Bože, ako je istina..."; a već smo govorili o konceptu i stilu ajeta.

U *Emaliju* od Šejha Mufida lancem od imama Sadika, a.s., prenosi se da je on rekao:

"Pazite, budite svjesni, svodite račune sa svojom dušom, prije negoli Bog počne svoditi račune s vama, zato što na Sudnjem danu ima pedeset stanica, svaka je poput hiljadu godina

³⁴ Imam Ali, a.s., bijaše mlad.

³⁵ *Madžme'ul-bejan*, tom X, str. 352.

³⁶ *Ed-Durrul-Mensur*, tom VI, str. 263.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

³⁹ *Ruhul-meani*, tom XXIX, str. 55.

po dunjalučkom računanju vremena. Zatim je proučio ajet: *U danu koji traje pedeset hiljada godina.*⁴⁰

Autor: Isti ovaj hadis prenesen je u *Rewdi Kafija* od Hafs ibn Gijasa, također od Imama Sadika, a.s.⁴¹ U *Madžme'ul-bejanu*, Ebu Seid Hadri prenosi: "Neko je upitao Poslanika, s.a.v.a.: 'Koliko će trajati Sudnji dan?' Poslanik, s.a.v.a., mu je odgovorio: 'Tako mi Onoga Boga u Čijoj je ruci duša Muhammedova, s.a.v.a., za vjernika je tako lahak, a neće trajati više od obavljanja jednog obaveznog namaza.'⁴²

Autor: Ovaj hadis u *Durrul-mensuru* prenesen je od nekolicine iz hadiskih knjiga od Ebu-Se'ida, od Poslanika.⁴³

U *Tefsiru Komi*, ispod ajeta *Dan kada nebo poput istopine bude*, kaže se da مهل znači istopljeni kalaj i bakar, a to znači da će se taj dan nebo istopiti.⁴⁴

U istoj knjizi u hadisu od Ebul Džaruda od Imama Bakira, a.s., prenosi se da je u vezi s riječi: *يبصرونهم* rekao: "I pored toga što im pokazuju njihove prijatelje, neće se međusobno pitati (za zdravlje)."⁴⁵

Također u ovoj knjizi o riječima *نزاعة للشوي* rekao je: "Oči će mu čupati i lice će mu crno biti."⁴⁶

Ponovo u *Tefsiru Komi* o ajetu: *تدعوا من إدير و تولى* rekao je: "Ti ga pozivaš u vjeru, a on bježi."⁴⁷

19 *إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا 20 إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا 21 وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا 22 إِلَّا الْمُصَلِّينَ 23 الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ 24 وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ 25 لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ 26 وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بَيَّوْمَ الدِّينِ 27 وَالَّذِينَ هُمْ مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ 28 إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ 29 وَالَّذِينَ هُمْ لِأَرْؤُسِهِمْ حَافِظُونَ 30 إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ 31 فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ 32 وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ 33 وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ 34 وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ 35 أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ*

19. Čovjek je, uistinu, stvoren jako pohlepan:

20. kada ga nevolja snađe – uznemiren je,

21. a kada se nađe u dobru – on odbija,

22. osim klanjača,

23. koji budu ustrajni u obavljanju namaza,

24. i oni u čijim imecima bude određen dio

25. za onoga koji prosi i za onoga ko je lišen,

26. i oni koji potvrđuju Sudnji dan,

27. i oni koji od kazne Gospodara svoga budu strahovali,

28. zaista od kazne Gospodara niko nije siguran

29. i oni koji stidna mjesta svoja budu čuvali

30. osim od žena svojih ili od onih koje su u vlasništvu njihovu, oni, doista, prijekor ne zaslužuju,

⁴⁰ *Emalije Mufid*, str. 274., tom I.

⁴¹ *Rewdeje Kafi*, tom VIII, str. 143.

⁴² *Madžme'ul-bejan*, tom VI, str. 55.

⁴³ *Ed-Durrul-Mensur*, tom VI, str. 264.

⁴⁴ *Tefsir Komi*, tom II, str. 382.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*

31. a oni koji traže izvan toga, oni krše zakone,
32. i oni koji amanete i ugovor svoj budu poštovali,
33. i oni koji budu tačno svjedočili,
34. i oni koji namaz svoj čuvaju,
35. oni su u Džennetima poštovani.

Objašnjenje ajeta

Ova skupina ajeta ukazuje na prvi uzrok i pobudu koja čovjeka usmjerava pokuđenosti – odvajanju od sjećanja na Boga, a navodi ga na sakupljanje imetka i pravljenje riznica, što ga na kraju neodložno odvodi u vječnu vatru, za koju je rečeno: *Plamen bukteći koji će udove čupati.*

Taj uzrok sagledan je u čovjekovom stanju koje se naziva هلع, jaka pohlepa, a mudrost Božija iziskivala je da čovjeka stvori s ovim atributom da bi uz pomoć njega bio upućen ka onome što je razlog dobra i sreće. Međutim, problem je u tome što čovjek ovo sredstvo vlastitog dobra i sreće svojim rukama pretvara u sredstvo lične nesreće. Umjesto da ga koristi za ličnu sreću, on to čini na teret nje, tj. upravlja ga prema nesreći, te tako postaje povod svoje vječne propasti, osim onih koji vjeruju i dobra djela čine, a koji će zbog toga obitavati u baščama časti uz poštovanje.

19 إِنْ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا 20 إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا 21 وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا

19. Čovjek je, uistinu, stvoren jako pohlepan: 20. kada ga nevolja snađe – uznemiren je, 21. a kada mu je dobro – on odbija,

Riječ هلع atribut je od infinitiva هَلَعٌ koji je izveden u značenje jake pohlepe. Također, rekli su da ovu riječ objašnjavaju dva sljedeća ajeta, što znači da je helu' čovjek koji je u trenutku nedaća vrlo uznemiren i tužan, a kada ga zadesi dobro, kao što je blagodat i opskrba, odbija drugima dati udjela u tome. Po našem mišljenju, ovo je veoma lijepo objašnjenje, a ujedno s njim se slaže i stil ajeta, jer očigledno je iz 20. i 21. ajeta da objašnjavaju riječ هلع.

I sa racionalnog gledišta, هلع je takva osoba, jer pohlepa, urođena čovjeku, nije pohlepa prema svemu, bez obzira bila dobra ili loša, korisna ili štetna. Čovjek je pohlepan i žudi za dobrom i korisnim, ali i u ovom slučaju ne prema svakom dobru i ne prema svakoj koristi, već za dobrom i koristi koji su za njega lično dobri. Iz ovakve vrste pohlepe proizlazi da ako se suoči sa zlom i prijetnjom, postaje nestrpljiv i potresen, jer je zlo nasuprot dobra, a uznemirenost nasuprot požudi. Također, iz ovakve vrste požude i pohlepe proizlazi da će čovjek, kada je u blagostanju, sebe vidjeti u prednosti, te će se ustegnuti od davanja drugima, osim u prilici gdje daje šakom, a dobija vrećom. Uznemirenost u teškoći i sprečavanje dobra u prilici kada je sam čovjek stigao do dobra proizlaze iz atributa jake pohlepe.

Požuda, urođena u čovjeku – a spada u ogranke ljubavi prema sebi – sama po sebi ne spada u moralne pokuđenosti. Kako bi i mogla biti pokuđena osobina kada je ona jedino sredstvo koje čovjeka poziva da sebe dovede do sreće i savršenstva. Požuda sama po sebi nije loša, ali postat će loša kada je čovjek učini lošom i kada ne rukovodi njom kako treba, već je koristi gdje god mu se ukaže prilika, bilo da se radi o dobru ili ne, istini ili zabludi, a ovo zastranjenje prisutno je i u drugim čovjekovim osobinama. Svaka duševna osobina, ako se održi u granicama normale i ravnoteže, ubraja se u vrlinu, a ako se odvede u krajnost, pokuđena je i loša.

Možemo zaključiti da čovjek od trenutka kada stupi na Zemlju, dakle još kao dijete, vidi sve ono što je za njega dobro i loše, te svojim unutrašnjim nagonom kojim je opremljen razlikuje šta je dobro, a šta loše za njega, shvatajući koju stvar voli i prema čemu su njegovi unutrašnji potencijali naklonjeni, međutim, sve to bez ikakvih granica i mjera. Kada naiđe na bol ili nešto što mu nije drago, biva potresen, uznemiren i bojažljiv; kada mu neko želi zasmetati, na svaki način na koji to može izvesti, pokušava spriječiti prodor na svoj teritorij pa makar i plaćem. Dijete je na ovom stupnju funkcioniranja sve dok ne sazre i ne postane razumno da razlikuje dobro od zla i istinu od zablude. U fazi kada se bude mogao izjasniti šta percipira i shvata, većina onoga što je u prvoj fazi smatrao dobrom ili zlom mijenja svoja mjesta u njegovom pogledu; uvidi da je mnogo toga što je smatrao istinom ustvari laž i suprotno – što je mislio da je zlo i laž, uvidi da to nije baš tako.

Ako u ovoj prelaznoj fazi odluči ustrajati na onom metodu iz faze djetinjstva, tj. odluči se prepustiti svojim nagonima i prohtjevima, gazeći i odbijajući na taj način pravila i norme koje mu nudi razum kako bi mogao razdvojiti istinu od zablude, Allah, dž.š., udarit će mu pečat na srce, tako da će biti lišen mogućnosti da vidi istinu. Kada god naiđe na nju, smatrat će da je laž, a kada god naiđe na onoga koji ima pravo, borit će se protiv njegovog prava. Međutim, ako ga obuhvati naklonost Božija, svi njegovi nagoni, pa i požuda i pohlepa među njima, bit će pretvoreni u pozitivne nagone. Tada će se požuda, umjesto da bude usmjerena zlu i zabludi, usmjeriti ka pravednosti, tako da on nikada neće pokazati oholost ni prema jednoj istini i nikada nikome neće stati na put da dođe do svoga prava i istine.

Dakle, svaki čovjek od samoga rođenja, prije punoljetnosti i zrelosti, opskrbljen je jakom pohlepom, a upravo je ova požuda prema koristi atribut savršenstva. Kad ne bi bilo toga atributa, čovjek ne bi bio potaknut da se kreće ka dobru i savršenstvu ili da se odbrani od zla, kao što je Kur'an časni rekao: *I on (čovjek) silno voli korist.*⁴⁸

Kada stigne do zrelosti i odraste, biva opskrbljen novim sredstvom, razumom, pomoću kojeg percipira zbilje onakve kakve uistinu jesu. Pomoću razuma razaznaje ispravno uvjerenje i dobro djelo. To je etapa u kojoj se prethodno posjedovana silna pohlepa iz djetinjstva – koja ga je tjerala da prilikom susreta sa opasnošću osjeti veliku uznemirenost i koja ga je sprečavala da drugima omogući pristup dobru do kojeg je stigao – pretvara u drugu vrstu pohlepe i čežnje. Riječ je o čežnji koja je također jaka, ali prema stvarnom dobru i uznemirenosti od stvarnog ahiretskog zla i štete. Stvarno dobro podrazumijeva natjecanje u dobivanju Božije milosti i oprosta, a stvarno zlo ogleda se u neposlušnosti Allahu, dž.š. Rezultat ovakvog pogleda ogleda se u tome da se čovjek ne može zasititi u činjenju dobra – koliko god ga činio, malo mu je. S druge strane, kada dođe u situaciju da čini grijeh, svoju pohlepu kontrolira vrlinom strpljivosti, a iz poslušnosti prema Allahu, dž.š., svoju pohlepu prema imetku i dunjalučkoj okupiranosti također kontrolira vrlinom strpljenja. Kada se sretne s nesrećom, uznemirenost potiskuje strpljivošću, te ova pohlepa prema stvarnim koristima za čovjeka postaje atribut savršenosti.

Međutim, ukoliko se čovjek ogлуši o ono čemu ga poziva razum, a što opaža njegov fitret, pa ostane naklonjen strastima kao kada je bio dijete, revnosno se krećući za batilom i gaženjem prava, te mu požuda za Dunjalukom izmakne kontroli, Allah, dž.š., pretvorit će mu blagodat u nesreću, oduzet će mu nagon s kojim je bio stvoren, a koji je trebao imati ulogu osiguravanja dunjalučke i ahiretske sreće. Nagon će se pretvoriti u nagon koji čovjeka vodi u nesreću i propast, tjerajući ga da odstupi od istine, a pristupi gomilanju ovosvjetskog blaga. Ovo je značenje koje je spomenuto u ajetima.

Iz objašnjenja postaje jasno da osobina požude i čežnje, o kojoj je u ajetu riječ, a spomenuta je tako da se odnosi na sve ljude kao dio njihove prirode (a s obzirom na činjenicu da se požuda ovdje želi kritizirati), nema nikakve kontradikcije s činjenicom da je

⁴⁸ *El-Adijat*, 8.

Božije stvaranje lijepo, kao što se i u suri *Sedžde* u 7. ajetu kaže: *Onaj koji je sve što je stvorio, stvorio najljepše*. Požuda koju je Allah u čovjeku stvorio jeste požuda ka dobru, i to stvarnom dobru i koristi. Međutim, požuda koja služi za gomilanje bogatstva i za gaflet pripada čovjeku i od njega je nastala. Dakle, čovjek je taj koji je od Boga datu pohlepu lošim rukovanjem, pogrešnom upotrebom i neumjesnošću pretvorio u nesreću.

Zamahšeri je, da bi izbjegao potencijalni prigovor na koji smo dali odgovor, pribjegao objašnjenju da je riječ o metafori. Ta metafora znači da čovjek prilikom djelovanja prednost nad strpljivošću daje usplahirenosti i strahu, što dovodi do toga da uznemirenost vlada čovjekom, te se dobija dojam da je ona prirodna i urođena tako da se ne tiče njegove volje ili htijenja. Dakle, u ajetima se žele uporediti ove osobine s onim osobinama koje su stvarno urođene, a ne želi se reći da su one urođene. Da se to htjelo kazati, u tom slučaju te se osobine ne bi kritizirale. Argument činjenici da je posrijedi poređenje jeste izuzimanje vjernika koji se bore sa svojim nefsom i spašavaju ga od uznemirenosti i očaja.⁴⁹

Međutim, ovo opravdanje nije ispravno. Rekli smo da su pohlepa i čežnja, iz kojih proizlazi uznemirenost i branjenje, stvorene kao blagodati, a čovjek je taj koji ih izvodi iz kategorije blagodati i pretvara u pokuđeno svojstvo te na taj način od blagodati pravi nesreću. Upućena kritika ide na adresu zastranjene pohlepe, a ne na adresu pohlepe koju je Bog dao; drugim riječima, kritizirana je ljudska pohlepa, a ne ona koju je Bog dao. Izuzimanje vjernika nije zbog toga što oni u sebi nemaju ovog atributa,⁵⁰ već su izuzeti zahvaljujući činjenici da su oni pohlepu održali upravo onakvom kakva treba biti, kao osnovno svojstvo savršenosti i kao vrlinu, a nisu je preobrazili u pokuđenost i nesreću.

Drugi komentator⁵¹ rekao je s ciljem opravdanja da je izuzeto, odvojeno od onoga od čega se izuzima, međutim, čitalac je svjestan da je ovo objašnjenje pogrešno.

22 إِيَّا الْمُصَلِّينَ

22. osim klanjača,

Ovo je izuzetak od jako pohlepnog čovjeka. Između svih odličnosti vjernika, koje se spominju u sljedećim ajetima, namaz je posebno spomenut radi isticanja vrijednosti i časnosti njegove i radi stavljanja do znanja da je namaz najbolje djelo. Pored ovoga, namaz ima i očit rezultat u odbijanju pokuđene pohlepe, jer je u 45. ajetu sure *Ankebut* naglašeno: *Namaz, zaista, odvraća od svih razvrata i ružnih djela*.

23 الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ

23. koji budu ustrajni u obavljanju namaza,

Razlog povezivanja *namaza* sa zamjenicom *oni* jeste želja da se ukaže da su ustrajni u obavljanju namaza, a ne da su stalno u namazu. Razlog hvaljenja ove osobine, ustrajnog obavljanja namaza, jeste ukazivanje da ustrajnost u svakom djelu dovodi do potpunog učinka.

⁴⁹ *Tefsir Kaššaf*, tom IV, str. 612.

⁵⁰ Svjedoci smo da pohlepa kod vjernika, ukoliko nije veća negoli kod drugih ljudi, manja sigurno nije, međutim, oni svoju pohlepu upotrebljavaju u ibadetu, činjenju dobra, pomaganju drugima, stjecanju znanja, i nikako da se u tome zasite (prevodilac s arapskog).

⁵¹ *Ruhul-me'ani*, tom XXIX, str. 62.

24 وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ 25 لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ

24. i oni u čijim imecima bude određen dio 25. za onoga koji prosi i za onoga ko je lišen,

Neki od komentatora⁵² određeni dio tumače kao obavezni zekat. Međutim, u hadisu od Imama Sadika, a.s., prenosi se da nije riječ o zekatu, već o određenoj količini koja se udjeljuje sirotinji, a riječ سائل znači siromah koji prošenjem skromno živi. Stil ajeta potvrđuje ovaj hadis, jer zekat ima svoje posebne određene kategorije kojima se daje i nije ograničen samo na siromaha koji prosi i lišenoga. U Kur'anu je objašnjeno: *Zekat pripada samo siromasima i nevoljnicima, i onima koji ga skupljaju, i onima čija srca treba pridobiti, i za otkup iz ropstva, i prezaduženima, i u svrhe na Allahovom putu, i putniku-namjerniku. Allah je odredio tako! A Allah sve zna i mudar je.* Spoljašnjost ajeta ograničena je samo na siromaha i lišenoga.

26 وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ

26. i oni koji potvrđuju Sudnji dan,

Ono što se da razumjeti iz nabranja dobrih djela i što se želi kazati potvrđivanjem Sudnjega dana jeste činjenica da vjernici, pored toga što srcem vjeruju u Sudnji dan, to potvrđuju i svojim djelima. To znači da im je životna praksa takva da su svjesni činjenice da će ubrzo biti pitani za svoja djela i da će u skladu s njima biti nagrađivani, ako djela budu dobra, ili kažnjeni, ako djela budu zla. Upotreba glagola u obliku يصدقون daje nam do znanja da je to potvrđivanje trajnoga oblika, što znači da su stalno na oprezu. Kada žele nešto učiniti, uvijek su svjesni Allaha i ako On želi da to bude učinjeno, oni će izvršiti, a ako ne, to napuštaju.

27 وَالَّذِينَ هُمْ مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ

27. i oni koji od kazne Gospodara svoga budu strahovali,

Ljudima koji se plaše kazne Gospodara svoga svojstveno je sve ono što smo rekli o onima koji potvrđuju Sudnji dan; imaju i unutrašnji strah, a i djelo im svjedoči o unutrašnjem strahu.

Iz straha od Gospodareve kazne, uz činjenicu da stalno čine dobra djela i bore sa na putu Božijem, proizlazi da se ne oslanjaju na svoja dobra djela i da nisu sigurni od kazne Božije, jer sigurnost od kazne ne slaže se sa strahom i zebnjom.

Razlog straha i zebnje od kazne je taj što kazna dolazi uz protivljenje, dakle, čovjeka osim unutrašnjeg pokoravanja ništa neće spasiti od kazne. S druge strane, nema se povjerenja u nefs i čovjekovu nutrinu, jer nam snaga nije dorasla nefsanskim strastima, osim onoliko koliko nam je dao Bog – Bog u Čijoj je vlasti sve što postoji, a Sam nije ni u čijem posjedu, kao što je rekao: *Reci, pa ko osim Allaha bilo šta posjeduje!*⁵³

Pored Allahovog obećanja da će onima koji se pokore dati spas i Njegovih riječi: *Bog ne krši obećanje*, stoji i da obećanje ne ograničava Njegovu apsolutnu moć. Allah je moćan učiniti šta god želi; volja Mu je efikasna, ne krši obećanja, iako je to moćan uraditi, a rezultat je da se ni u kojem stanju od Njega ne može biti siguran. Upravo zbog toga vidimo da su meleki, iako su predstavljeni kao bezgrešni, opisani da imaju strah: *Plaše se svoga Gospodara*,⁵⁴ također

⁵² Madžme'ul-bejan, tom X, str. 356.

⁵³ El-Maide, 17.

⁵⁴ En-Nahl, 50.

i poslanici, mada su bezgrešni, ali: *I plaše Ga se, i ne boje se nikoga osim od Allaha.*⁵⁵ Pa tako, u isto vrijeme kada se pri kraju ove skupine ajeta definitivno tvrdi da: *Oni će u baščama biti počašćeni*, kaže se u tematskom ajetu da oni imaju straha od kazne Gospodara svoga.

28 إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ

28. zaista od kazne Gospodara niko nije siguran

Ovaj ajet objašnjava uzrok vjerničkog straha od kazne Gospodara i daje do znanja da vjernici žive sa strahom od kazne, čemu smo objasnili razlog.

29 وَالَّذِينَ هُمْ لِأَعْتَابِهِمْ حَافِظُونَ 30 إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ 31 فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ

29. i oni koji stidna mjesta svoja budu čuvali 30. osim od žena svojih ili od onih koje su u vlasništvu njihovu, oni, doista, prijekor ne zaslužuju, 31. a oni koji traže izvan toga, oni krše zakone,

Tefsir ovih triju ajeta dali smo na početku sure *Mu'minun*.

32 وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ

32. i oni koji amanete i ugovor svoj budu poštovali,

Kada čujemo riječ amanet, prvo nam se stvori slika vezana za amanete koje ljudi među sobom svakodnevno povjeravaju na čuvanje, kao što su imetak, čast, život. Povjerljiv čovjek trudi se opravdati ukazano povjerenje u takvim prilikama, a prema riječima nekih komentatora, razlog zbog kojeg je upotrijebljena množina ove riječi jeste namjera da se ukaže na različite vrste amaneta. Zavjet nema različite vrste, pa je stoga upotrijebljen u obliku jednine.

Međutim, neki su rekli⁵⁶ da nisu u pitanju samo imetak, život i čast, već uopće vjerske i praktične obaveze kojima ih je Allah zadužio, tako da časni ajet obuhvata sva prava, bilo Božija bilo ljudska, i ukoliko se jedno od tih prava zanemari, učinjena je izdaja Boga.

Neki su rekli⁵⁷ da je svaka blagodat koju je Allah, dž.š., dao čovjeku na raspolaganje Božiji amanet čovjeku, bilo da je riječ o organima tijela ili nekim drugim stvarima. Ako čovjek bilo koji amanet upotrijebi onako kako nije predviđeno ili nije dozvoljeno, znači da je pronevjerenom Allahovo povjerenje, s obzirom da je On vlasnik amaneta.

S vanjskog aspekta posmatrano, riječ عهد odnosi se na sve vrste verbalnih i praktičnih ugovora koje čovjek sklapa s ljudima, kao naprimjer da se neki posao obavi, ili da se ispoštuju neke obaveze koje se ne smiju prekršiti bez dopuštenja. Neki komentatori rekli su da se ovom riječju misli i na sve ugovore kojima se čovjek obavezuje. I vjerovanje čovjeka u Boga ugovor je sklopljen između čovjeka i njegova Gospodara, a u kojem je dogovoreno da će se čovjek pokoravati svemu onome čime ga Gospodar obaveže. Dakle, ukoliko čovjek ne bude postupao u skladu sa jednim naređenjem ili zabranom Božijom, on je u tome neposlušna Bogu i prekršio je ugovor.

⁵⁵ *El-Ahzab*, 39.

⁵⁶ *Madžme'ul-bejan*, tom X, str. 356.

⁵⁷ *Ruhul-me'ani*, tom XXIX, str. 63.

33 وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ

33. i oni koji budu tačno svjedočili,

Jasno je značenje svjedočenja, a stajati iza svoga svjedočenja znači da se ne izbjegava prenijeti ono što se doživjelo, pa kada je neko pozvan na svjedočenje, da to istrpi i da ne negira ono što je vidio, već da kaže ono što jeste bez dodavanja ili umanjivanja.

34 وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

34. i oni koji namaz svoj čuvaju

Čuvati namaz znači poštovati svojstva savršenstva u namazu i obavljati ga onako kako je propisano. Neki komentatori kažu⁵⁸ da je čuvanje namaza jedno, a ustrajnost u njemu drugo, jer je ustrajnost vezana za sami namaz u praktičnom smislu, dok je čuvanje vezano za kvalitet, tako da ovaj ajet nije ponavljanje ajeta: *Oni koji budu ustrajni u obavljanju namaza.*

35 أُولَئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ

35. oni su u Džennetima poštovani.

Oni se odnosi na klanjače, a riječ Dženneti nije s određenim članom da bi se ukazalo na njihovu veličinu. Sintagma جنات في je predikat, a مكرمون je predikat nakon predikata, ili je, pak, جنات في prilog za mjesto مكرمون. Na osnovu prve mogućnosti, značenje je sljedeće: *Oni su u Džennetima i poštovani su*, a na osnovu druge: *Oni su u Džennetima poštovani.*

O rivajetima

U *Tefsiru Komi* ispod ajeta: *A kada ga zadesi zlo – uznemiren je*, rečeno je da su siromaštvo i neimaština zlo, a dobro u sljedećem ajetu jesu bogatstvo i blagostanje.⁵⁹

U rivajetu kojeg Ebul Džarud prenosi od Ebu Dža'fera, a.s., rečeno je: "Zatim je ajetom: *Osime klanjača*, izuzeo one koji obavljaju namaz, pohvalivši ih njihovom najboljom karakteristikom – istrajnošću u namazu: *Oni koji budu ustrajni u obavljanju namaza*. Kada neki mustehab-namaz sebi učine obaveznim, oni su ustrajni u njemu."⁶⁰

Autor: Imam, a.s., pitanje nazra i obavezivanja mustehab-namaza samome sebi koristi iz genitivne veze između هم و صلاة, o čemu je i prije bilo govora. U *Kafiju* lancem od Fadil ibn Jasara prenosi se rivajet u kojem je Imama Ebu Dža'fera, a.s., pitao za Božije riječi: *Oni koji čuvaju svoje namaze*, pa je rekao da se misli na vadžib-namaze. A za ajet: *Oni koji budu ustrajni u obavljanju namaza*, rekao je da se misli na nafile.⁶¹

⁵⁸ *Tefsir Fahu Razi*, tom XXX, str. 129.

⁵⁹ *Tefsir Komi*, tom II, str. 386.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ *Tefsir Burhan*, tom IV, str. 384.

U *Madžme'ul-bejanu* ispod ajeta *Oni u čijim imecima je određen dio*, kaže se: Od Ebu-Abdullaha, a.s., prenosi se rivajet: "Određen dio nije obavezni zekat, već onaj iznos koji ili od džume do džume ili svakodnevno izdvojiš iz imetka, a svako ko ima vrlinu ima svoj stepen."

Zatim se kaže: Od njega također prenosi se rivajet u kojem kaže: "Kada u imetku imaš određen dio u svrhu održavanja rodbinskih veza, i da daš onome ko te lišio, i da budeš prijatelj onome ko ti je učinio neprijateljstvo."⁶²

Autor: Ovaj sadržaj prenosi autor Kafija od imama Ebu Dža'fera i Ebu Abdullaha, a.s., posredstvom nekoliko lanaca.⁶³ Autor Mahasin također ga prenosi od Imama Ebu Dža'fera, a.s.⁶⁴

U *Kafiju* svojim lancem prenosilaca od Safvana Džemmala, a on od Imama Sadika, a.s., prenosi se da je ispod ajeta: *Za onog koji prosi i onoga ko je lišen*, rečeno da je onaj koji je lišen trgovac kome ne ide posao, koji bi htio poslovati, ali nema mušterija.⁶⁵

Kulejni kaže u drugom rivajetu da se od Imama Bakira i Sadika, a.s., prenosi da su rekli: "Lišeni je onaj koji je normalan, ali je trgovac kojem je Bog utanjio nafaku."⁶⁶

U *Madžme'ul-bejanu* ispod ajeta *Oni koji čuvaju svoj namaz*, kaže se: Muhammed ibn Fadil od hazreti Ebul Hasana, a.s., prenosi da je rekao: "To su šiije koje dnevno obavljaju pedeset rekata namaza."⁶⁷

Autor: Postoji mogućnost da su temelj ovih riječi rivajeti od Imama u kojima se kaže: "Propisivanje dnevnih nafila je radi upotpunjavanja obaveznih namaza."

36 فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلِكُ مَهْطِعِينَ 37 عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشَّمَالِ عِزِينَ 38 أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ 39 كَلَّا
إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ 40 فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ 41 عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ
42 فَذَرَّهُمْ يُخَوِّضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ 43 يَوْمَ يُخْرَجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصْبٍ يُوفِضُونَ
44 خَاسِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرَاهُمْ ذَلَّةً ذَلِكِ الْيَوْمِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ

36. Pa šta je s nevjernicima koji su uprli pogled u te,

37. zdesna i slijeva, u gomilama raštrkani?!

38. Zar svaki pojedinac od njih žudi da u Džennet uživanja uđe?

39. Nikada! Oni znaju od čega ih Mi stvaramo!

40. I Ja se kunem Gospodarom istokā i zapadā da ih možemo

41. boljim od njih zamijeniti i niko nas u tome ne može spriječiti.

42. Zato, pusti ih neka gaze po kaljuži i nek se zabavljaju dok svoj Dan koji im je obećan ne sretnu,

43. Dan u kome će žurno kao da kumirima hrle iz grobova izići,

44. oborenih pogleda i poniženjem oprhvani. To će biti onaj Dan kojim im se stalno prijeti!

⁶² *Madžme'ul-bejan*, tom X, str. 356.

⁶³ *Tefsir Nurus-sekalejn*, tom V, str. 416.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ *Madžme'ul-bejan*, tom X, str. 357.

Objašnjenje ajeta

U prvoj skupini ajeta dat je uvid o čovjeku koji je tražio izvršenje neodložive kazne od koje nema odbrane, a to je rasplamsala vatra koja uništava udove i koja će svakog onoga koji istinu ignorira i koji blago gomila povući u sebe.

U drugoj skupini ajeta objašnjava se mjerilo njihovog kažnjavanja ovakvom kaznom. Riječ je o instrumentu urođenom svakom čovjeku koji se sažima u žudnji za vlastitim dobrom, a što ga odvodi prema povodaženju i slijeđenju vlastitih strasti. To rezultira arogancijom, čime sam sebe osuđuje na vatru vječnu, vatru od koje nikom nema spasa, osim dobročiniteljima, koji vjeruju u Sudnji dan i koji se plaše kazne Gospodara svoga.

U ovom dijelu sure tema ajeta su nevjernici koji se čudno ponašaju jer su u okruženju Poslanika, nalaze mu se i zdesna i slijeva, ne odvajaju se od njega, ali smušenih srca. Formalno gledano, okrenuli su mu se, ali srca su im upućena na drugu stranu. Zbog toga se obraća Poslaniku časnom riječima: Zašto su oni takvi? Zar oni stvarno očekuju da će i pored toga što su nevjernici ući u Džennet!? Allah, dž.š., rekao je da nikoga neće počastiti Džennetom osim vjernika koje je izuzeo iz ovog suda, pa i pored ovoga nevjernici očekuju da će nadmašiti Boga i učiniti Ga nemoćnim, te da će Njegov sud poništiti i učiniti nevažećim Njegovu odluku? Nikada oni to neće moći ostvariti, jer Allah, Koji ih je stvorio od hude tekućine, od iste tekućine može stvoriti bolje ljude od njih, ljude koji će Ga obožavati i ući u Džennet.

Na kraju sure obraća se direktno Poslaniku riječima da se prođe uvjeravanja i raspravljanja s takvim ljudima, da ih ostavi u njihovom stanju da se i dalje obmanjuju svojom tvrdoglavošću do Dana koji je obećan da ih čeka.

36 فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِيلَ لَكَ مُهْطِعِينَ 37 عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشَّمَالِ عَزِينَ

36. Pa šta je s nevjernicima koji su uprli pogled u te, 37. zdesna i slijeva, u gomilama raštrkani?!

U *Madžme'ul-bejanu* prenosi se od Hadžadža da je rekao: مهطع je riječ koja znači onaj koji se pogledom zakovao za nešto i ne odvajava oči od toga. Ovo je posebna vrsta gledanja svojstvena neprijatelju, a od Ebu Ubejde se prenosi da je rekao: اطاع znači ubrzati, a riječ عزين znači raštrkane gomile, a jednina ove riječi je عزة.

Riječ قیل (s kesrom na *kafu* i fethom na *bau*) označava smjer prema kojem su svi usmjereni, a prefiks فاء na početku ajeta je retoričan. Značenje ajeta je sljedeće: Kada je povratak kafira zbog nevjerstva vatra, pa šta će biti s ovim kafirima okolo tebe koji su licima okrenuti tebi i ne miču pogleda od tebe? Formalno gledano, okupili su se oko tebe, ali i zdesna i slijeva se rasturaju. Zar bi željeli ući u Džennet i prestići određenje Božije o njihovoj sudbini, mada je On uspostavio zakon da samo dobri ljudi među vjernicima uđu u Džennet. Kafiri bi željeli da ova odredba bude nevažeća i da, iako su kafiri, uđu u Džennet!

38 أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ

38. Zar svaki pojedinac od njih žudi da u Džennet uživanja uđe?

Ovo je odrično pitanje, u kojem se pita: Šta ih je natjeralo da se okupe oko tebe? Da to nije apetit za Džennetom u koji bi svi oni ušli iako su nevjernici? Ne, neka znaju da kafiri ne mogu takvo šta očekivati.

U ovom ajetu gramzivost za ulazak u Džennet pripisana je svakom pojedincu nevjerniku, a ne skupini, tj. nije rečeno: Da li oni žele ući? Međutim, zakivanje pogledom za nešto pripisano je gomili zato što je gramzivost za sreću i spasenje efikasna kada se probudi u osobi koja žudi, tjerajući je da vjeruje i da čini dobra djela, a ne žudnja opstojna o gomili, jer gomila, dakle gramzivost gomile s aspekta skupine nije dovoljna za sreću svakog pojedinca.

Ukoliko je ulazak u Džennet spomenut u pasivnom obliku iz glagolskog oblika افعال, to je učinjeno da bi se ukazalo da ulazak u Džennet nije na temelju njihove volje, već, ako je ta pretpostavka o ulasku ispravna, neko će ih drugi uvesti u njega, a to je Allah dž.š. Ako On bude htio, uvest će ih u Džennet, no jasno je da to uopće ne želi jer je odredio da nevjernici ne ulaze u Džennet.

Neki su rekli⁶⁸ da je Poslanik klanjao namaz pored Kabe i učio Kur'an, a mušrici bi se okupljali oko njega, sjedajući u krugove, slušajući ga i ismijavajući ga, govoreći između ostalog: "Ako vjernici, kako ti, Muhammede, tvrdiš, budu ušli u Džennet, mi ćemo prije njih ući." To je bio povod da se objave ovi ajeti.

Međutim, ovo značenje ne slaže se sa prethodnim ajetima, jer iz vanjskog značenja ajeta *pa šta je nevjericima...*, proizlazi kao da se njihovo ponašanje izvodi iz onoga što je prethodilo, tj. iz lišenosti ljudi od Dženneta, osim onih koji su vjernici. No na temelju sadržaja rivajeta, okupljanje mušrika oko Poslanika bilo je rezultat jake mržnje; željeli su ga što više uznemiravati, nauditi mu i vrijeđati ga, a to što su rekli da će ući prije vjernika u Džennet, pored toga što su bili mušrici i što su poricali proživljenje i uopće nisu prihvatili postojanje Džehennema i Dženneta, jedino je moglo imati značenje sarkazma.

Ako je tako, kako je moguće ovo ponašanje izvesti iz prethodnih ajeta u kojima se govorilo o Džennetu i Džehennemu? Nakon čega se s čuđenjem postavlja pitanje: Šta ih je natjeralo da žude za Džennetom i pored toga što Bog zna da oni uopće ne prihvataju ni jedno ni drugo.

Dakle, neizbježno moramo reći da se sintagma للذين كفروا odnosi na munafike koji su se, formalno gledano, Poslaniku deklarirali kao vjernici, međutim, vratili su se u staro nevjerstvo i odbacili dio propisa, kao što iz narednih ajeta proizlazi da Kur'an časni licemjere naziva vjericima – 3. ajet sure *Munafikun*: *To je zato što su povjerovali, zatim porekli, i onda su im srca zapečaćena, pa ne shvataju*; 66. ajet sure *Teobe*: *Ne ispričavajte se! Jer postali ste nevjernici, nakon što ste vjerovali*, i 77. ajet sure *Teobe*: *Što je prouzročilo u srcima njihovim licemjerstvo*.

Prema rečenom, tematski ajet govori o skupini muslimana koji su postali vjernici, pa i više su od pravih vjernika prilazili i slijeva i zdesna Poslaniku, ali su u svojim dušama poricali neke propise spuštene Poslaniku, ne prihativši ih. Allah, dž.š., u ovim ajetima prekorava ih zato što se ne okoriste stalnim prisustvom Poslanikovim, koga su salijetali i u čijoj blizini su se nalazili, ukazujući im da ne žude za Džennetom jer su od onih koji neće u njega ući, a niti mogu promijeniti odredbu Božiju niti Ga uznemiriti.

Ovo značenje potvrđuje sljedeći ajet koji kaže: *إِنَّا لَقَادِرُونَ عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ*, o čemu će ubrzo biti govora.

39 كَلَّا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِّمَّا يَعْلَمُونَ

39. *Nikada! Oni znaju od čega ih Mi stvaramo!*

U ovom ajetu njihova pohlepa se odbija i daje im se do znanja da nije moguće da s nevjerstvom uđu u Džennet. Riječi *oni znaju od čega ih Mi stvaramo* ukazuju da su stvoreni od

⁶⁸ *Ruhul-me'ani*, tom XXIX, str. 64.

embriona, a veže se za ono što slijedi. Sve, zajedno sa ajetom koji slijedi, objašnjava uzrok prethodnog odbijanja, što se ogleda u sljedećem: Mi smo ih stvorili od embriona, što i sami znaju. Kada je već tako, nama ih je lahko uništiti i umjesto njih drugi narod stvoriti koji će biti bolji od njih, koji će vjerovati i ništa što dolazi od Boga neće odbijati. Nema toga koji može preteći Našu odredbu i nadjačati Nas, da bi ovi kafiri željeli biti od njih i da uđu u Džennet sa kufrom, okrnjivši na taj način Naše predodređenje i sudbinu.

Neki komentatori su rekli⁶⁹ da riječ من u مما koja se nalazi u ovom ajetu ima značenje *lama uzročnosti* i ajetu daje sljedeće značenje: Mi smo ih stvorili za ono za šta znaju, a to je usavršavanje putem vjerovanja i pokoravanja, a pomoću objave i Poslaničkih riječi. Dakle, kada smo ih radi toga stvorili, oni moraju sebe dovesti do tog cilja i moraju vjerovati i pokoravati se da bismo ih Mi uveli u Džennet. Kako onda uopće žele ući u Džennet u stanju nevjerstva?

Neki drugi kažu⁷⁰ da من prenosi početak svrhe, tj. Mi smo ih stvorili od hude tekućine koja nema nikakve vezanosti za uzvišeni svijet i čistoću, da bi nakon toga pomoću vjerovanja i pokoravanja postali čisti, okitili se moralom meleka i tako ušli u Džennet, a kako oni kao kafiri mogu to postići.

Drugi kažu⁷¹ da se riječima ما يعلمون misli na vrstu, tj. Mi smo nevjernike stvorili od ljudske vrste, što i sami znaju, ili, stvorili smo ih od vrste koju i sami znaju, a ne od vrste životinja koje nemaju razuma i pameti, dakle, imamo potpun dokaz protiv njih. Međutim, ove tri mogućnosti s našeg stanovišta su bezvrijedne.

40فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ 41 عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ

40. I Ja se kunem Gospodarom istokā i zapadā da ih možemo 41. boljim od njih zamijeniti i niko nas u tome ne može spriječiti.

Dakle, Sunčevih istoka i zapada, jer Sunce u toku godine dana ima različit stepen i istoka na kojem izlazi i zapada na kojem zalazi. Nijedan dan ne počinje u jednoj godini sa istog, jučerašnjeg mjesta izlaska, niti pak zalazi na istoj tački jučerašnjeg zapada, osim istog tog dana sljedeće godine. Postoji mogućnost da se istocima i zapadima mislilo na istoke i zapade svih zvijezda.

I pored toga što je ovaj časni ajet kratak, u njemu se promijenila strana kojoj se obraća. U rečenici فلا أقسم izvršeno je preusmjeravanje obraćanja s trećeg lica množine, tj. *Mi smo njih stvorili*, na prvo lice jednine, *Ja se kunem*, a razlog za to je potvrđivanje zakletve, jer je zakletvu povezo sa Sobom.

U riječima بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ također je preusmjereno obraćanje s prvog lica jednine, tj. *Ja se kunem*, na treće lice, tj. *Gospodara istoka i zapada*, a razlog takvom izražavanju je ukazivanje na jedan od Vlastitih atributa, tj. kada Ja kažem Ja, to znači da Sam upravo Onaj Koji je izvor stvaranja čovjekova u vremenu koje je prethodilo i Ja sam Taj Koji upravlja istocima i zapadima, jer uzastopno izlaženje i zalaženje Sunca iziskuje prolazak vremena, a protok vremena ima potpuni upliv u stvaranju ljudi kroz povijest, kao i u javljanju promjena na Zemlji.

⁶⁹ *Ruhul-me'ani*, tom XXIX, str. 65.

⁷⁰ *Madžme'ul-bejan*, tom X, str. 358.

⁷¹ *Ibid.*

U riječima إنا لقَادِرُونَ ponovo se iz trećeg lica, tj. *Gospodar istoka i zapada*, vraća u prvo lice množine, čime On želi ukazati na Svoju moć i veličanstvenost, zato što Mu je govor bio utemeljen na davanju do znanja Svoje moći. Kada se u tome kontekstu spomene Gospodarenje istocima i zapadima, time se zapravo spominje moć, da bi se na taj način dalo do znanja da Onoga Koji upravlja svim događajima u Svijetu nijedan događaj ne može učiniti nestrpljivim, niti Ga može spriječiti da stvori nešto drugo, zato što su stvorenja Njegova stvorenja, tj. Njegovo djelo. S obzirom na to, nijedno stvorenje ne može Ga spriječiti u tome da jedno stvorenje zamijeni boljim, u suprotnom bi ono bilo sudionik u Njegovom Gospodarenju, a On u Gospodarenju nema sudionika – obratite pažnju!

U riječima إنا لقَادِرُونَ عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ riječ علي pripada riječi لقَادِرُونَ, a prvi objekt glagola نُبَدِّلَ je ispuštena zamjenica koja se odnosi na nevjernike, a izbrisana je da bi se ukazalo na njihovu bezvrijednost, a glasilo bi نَبَدَلَهُمْ, i da shvate da Allahu ne trebaju njihova djela. Drugi objekt je خَيْرًا, koji je zapravo atribut koji je zauzeo mjesto onoga koga opisuje; ono što se u ovim riječima krije glasilo bi: إنا لقَادِرُونَ عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَهُمْ قَوْمًا خَيْرًا مِنْهُمْ, tj. Mi smo moćni zamijeniti ih narodom boljim od njih. Bolji su u tome što će biti vjernici, neće poricati Boga i slijedit će istinu, a neće je negirati.

Riječ سَبَقَتْ ima metaforično značenje nadvladavanja, a nadvladati Boga ukazuje na to da bi stvorenja spriječila Boga da zamijeni taj narod boljim. Ove riječi također potvrđuju ono što smo rekli u vezi sa الَّذِينَ كَفَرُوا, da se riječ kafiri zapravo odnosi na licemjere, a ne na mušrike koji su poricali i vjeru i proživljenje. To se da zaključiti iz riječi خَيْرًا مِنْهُمْ, koje ukazuju da u njima minimalno ima neke smjese dobra, a Allah ih želi zamijeniti ljudima koji su bolji od njih, dok kod mušrika nema ni traga dobru, da bi se moglo reći da će oni kojima će biti zamijenjeni biti bolji od njih. Licemjери imaju u sebi dobra toliko da sačuvaju spoljnu formu islama i da ga javno ne poreknu.

Dakle, postalo je jasno iz onoga što smo do sada rekli da riječi *Oni znaju od čega ih Mi stvaramo*, skupa sa sljedeća tri ajeta, objašnjavaju riječ: *Nikada!*, a ono što od značenja proizlazi jeste sljedeće: Ne, nikada, zato što i sami znaju da su od sjemena stvoreni i da je takvo stvaranje i dalje u opticaju. Gospodar cjelokupnog stvaranja, pa između ostalog i stvaranja čovjeka i nastajanja, jeste Allah, a On je moćan uništiti ih i umjesto njih dovesti bolje ljude, ljude koji će voditi brigu o vjerskim stvarima i zaslužiti da budu uvedeni u Džennet. Ovi koji trenutno žive ne mogu Boga spriječiti da ih uništi i da dovede bolje ljude koji će ući u Džennet, a ukoliko i uđu u Džennet, to je zahvaljujući potpunom imanu, a ne zbog toga što će morati to učiniti. Dakle, odredba Božija da je Džennet stanište isključivo za dobre robove, vjernike, nikada neće biti narušena.

42فَنَرَهُمْ يَخُضُّونَ وَيَلْعَبُونَ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ

42. Zato, pusti ih neka gaze po kaljuži i neka se zabaoljaju dok njihov Dan koji im je obećan ne sretnu,

U ovom ajetu Poslaniku, s.a.v.a., naređuje se da ih prepusti onome u čemu se nalaze i da ne navaljuje u uputi svojim dokazima, niti da se zamara savjetujući ih. Činjenica da je njihovo stanje nazvano gaženjem po kaljuži i zabavljanjem ukazuje da od svoje upornosti i tvrdoglavosti neće imati nikakvog dobra. Upornost im je poput igre od koje, osim u svijetu mašte, nemaju nikakvih rezultata te stoga trebaju biti pušteni do Dana koji im je obećan, a to je Sudnji dan.

Vezanje prisvojne zamjenice *njihov* za imenicu *dan* ukazuje na činjenicu da Dan na neki način pripada njima, tj. svojstvena im je kazna toga Dana.

43 يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ

43. Dan kada žurno iz grobova izađu kao da se hitro kreću ka putokazu.

Ajet objašnjava Dan koji im je obećan. Riječ اجداث množina je riječi جدث , a znači mezar. Riječ سراع množinski je oblik riječi سريع, a riječ نصب znači znakove na rasputnicama koji putnicima pomažu da ne izgube put. Neki ovu riječ tumače kao kumir, tj. kip⁷² koji se postavlja da bi bio obožavan. Međutim, ovo značenje je daleko od toga da bi Allah, dž.š., poistovijetio one koji budu proživljeni iz grobova sa onima koji hrle svojim idolima, jer infinitiv ايفاض, od kojeg je izveden glagol يوفضون znači ubrzati.

44 خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهُفُهُمْ ذَّلَّةً ذَلِكَ الْيَوْمَ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ

44. skrušenih pogleda, poniženjem oprhvani. To je Dan koji im je stalno obećavan!

Riječ خشوع – skrušenost, označava poseban dojam u srcu, koji se javlja nakon uviđanja veličine i moći. Riječ slična ovoj koja se upotrebljava za isto stanje, ali u tjelesnoj formi, jeste خضوع – poniznost, a to što je خشوع pripisan očima, a rekli smo da je srčano stanje, zato je što se tragovi ovog srčanog stanja ispoljavaju u očima. Riječ رهق znači pokriti ili obuhvatiti nešto silom. Značenje ovog i prethodnog ajeta je sljedeće: Na Sudnjem danu izaći će iz mezara u stanju sumanutog tumananja, kao da se kreću prema putokazu ne bi li pronašli puta. U očima će im se vidjeti skrušenost srca. Da, Dan koji im je obećan na Dunjaluku upravo je toga dana.

ذَلِكَ الْيَوْمَ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ – riječ ذلك ukazuje na attribute koji su prije spomenuti u vezi sa Sudnjim danom, tj. izlazak iz mezara, izgubljenost tumananja, ukazivanje znakova srčane skrušenosti u očima.

O rivajetima

U *Durrul-mensuru* Abd ibn Hamid od Ubade ibn Enesa prenosi rivajet: Poslanik, s.a.v.a., ušao je u mesdžid i rekao: “Zašto ste posjedali u grupama, kao za vremena džahilijeta kada je čovjek sjedao iza svoga brata?”⁷³

Ovaj rivajet također se prenosi od Ibn Mirdevejha od Ebu Hurejre, međutim, drugi hadis glasi: Poslanik, s.a.v.a., izašao je i zatekao svoje ashabe kako su posjedali u grupicama. Rekao im je: “Zašto vas vidim tako razdijeljene u grupicama?” Isto se prenosi od Džabir b. Semere.⁷⁴

U *Tefsiru Komi* ispod ajeta: *Nikada, oni znaju od čega ih stvaramo*, prenosi se od Bezgrešnog da je rekao: “Od sjemena, a zatim od zakvačka.” A za riječi فلا اقسام rekao je da znače: “اقسام”, tj.

⁷² *Madžme 'ul-bejan*, tom X, str. 359.

⁷³ *Ed-durrul-mensur*, tom VI, str. 266.

⁷⁴ *Ibid*.

zaklinjem se." O riječima *Gospodarem istoka i zapada* rekao je: "Zimskim i ljetnjim istocima i zimskim i ljetnjim zapadima."⁷⁵

U knjizi *Me'ani* lancem prenosilaca od Abdullaha ibn Ebi Hamada, a on bez spominjanja lanca od Emirul-mu'minina prenosi: "Sunce ima tri stotine šezdeset istoka i tri stotine šezdeset zapada. Neće izaći s istoka s kojeg je jutros izašlo sve do iduće godine na ovaj dan."⁷⁶

U *Tefsiru Komi* ispod ajeta *سَرَّاعًا مِنَ الْأَجْدَاثِ* rečeno je: "Iz mezara." A u vezi s riječima *كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ*: "Kretat će se prema pozivaocima i dozivat će." U vezi s riječima *تَرَهُمْ ذُلًّا* kaže: "Bit će poniženi."⁷⁷

⁷⁵ *Tefsir Komi*, tom II, str. 386.

⁷⁶ *Me'anijel-ahbar*, str. 221.

⁷⁷ *Tefsir Komi*, tom II, str. 387.